

УДК 339.137.2:330.341

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ІМПЕРАТИВІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
В СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
КРАЇН****Тараненко І.В., д.е.н.***ВНЗ «Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля»*

Стаття присвячена дослідженню стратегій країн, спрямованих на поєднання зусиль у напрямку сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності та протидії глобальним ризикам. Досліджено особливості Інноваційної стратегії ОЕСР, Стратегії «зеленого зростання» та сталого розвитку ОЕСР, які надають цільові орієнтири урядам розвинутих країн для розробки власних стратегій. Виявлено сильний зв'язок між показниками інноваційного потенціалу та результативними показниками сталого розвитку економіки, що свідчить про ефективність Інноваційної стратегії США. Доведено необхідність розробки Стратегії інноваційної конкурентоспроможності та сталого розвитку країн ОЧЕС, які мають подібний рівень інноваційного потенціалу і належать до спільного геоінноваційного кластера. Приєднання України до Стратегії інноваційної конкурентоспроможності та сталого розвитку ОЧЕС забезпечить посилення інноваційного потенціалу за рахунок синергетичного ефекту інтеграційної взаємодії та створить нові джерела економічного зростання.

Ключові слова: стратегія, конкурентоспроможність, сталий розвиток, інноваційний потенціал, інтеграція

UDC 339.137.2:330.341

**IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT
IMPERATIVES INTO INNOVATION COMPETITIVENESS
STRATEGIES OF COUNTRIES****Taranenko I.V., Doctor of Economics***Alfred Nobel University*

The article investigates the strategies of countries aimed at combining efforts towards sustainable development, increase competitiveness and reduction global risks. The features of OECD Innovation Strategy, OECD «Green growth» and sustainable development Strategy, which provide governments of developed countries the targets to develop their own strategies. Found a strong relationship between the innovation potential and the outcome indicators of sustainable economic development, which confirm the effectiveness of US Innovation Strategy. Author justify the necessity of developing innovative strategies of competitiveness and sustainable development for the BSEC countries that have similar levels of innovation potential and belong to a common geo-innovation cluster. Ukraine's accession to the BSEC Innovation, competitiveness and sustainable development strategy provide strengthening innovation potential by synergistic effect of integration and create new sources of economic growth.

Keywords: strategy, competitiveness, sustainable development, innovation capacity, integration

Актуальність проблеми. Усвідомлення результатів функціонування глобальної економічної системи та її підсистем крізь призму імперативів сталого розвитку вимагає від урядів країн негайного впровадження стратегічних заходів, спрямованих на органічне поєднання економічної, соціальної та екологічної складових розвитку. Такі заходи повинні ґрунтуватись на ефективному використанні наявного інноваційного потенціалу і мати за мету підвищення здатності учасників світового господарства досягати стратегічних цілей в нестабільному середовищі, ефективно адаптуватись до наслідків фінансово-економічної кризи та вимог сучасного етапу становлення глобалізаційно-інноваційної моделі розвитку світової економіки.

В умовах глобальної інтеграції країни з подібним рівнем економічного розвитку розробляють та впроваджують спільні стратегії, спрямовані на поєднання зусиль у напрямку підвищення конкурентоспроможності та протидії глобальним ризикам. Прикладами можуть слугувати Інноваційна стратегія ОЕСР, Стратегія «зеленого зростання» та сталого розвитку ОЕСР, Стратегія Європа-2020 та ін.

Для України, яка гостро потребує переходу до прискореного інноваційного розвитку, набуває особливої актуальності поглиблене вивчення змісту названих вище стратегій з метою визначення можливостей впровадження спільних стратегічних заходів подібними за рівнем інноваційного потенціалу країнами для забезпечення конкурентоспроможності на засадах інноваційного сталого розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень. В наукових публікаціях З. Адаманової, З. Варналія, А. Задой, Н. Мешко, Б. Кузика, Ю. Яковця [1–5] глибоко досліджено інноваційні джерела економічного зростання та особливості формування інноваційних стратегій країн. В роботах О. Булатової досліджено стратегічну роль інноваційної складової в моделях регіональної інтеграції ЄС [6] та Північної Америки [7] як умови забезпечення міжнародної конкурентоспроможності.

Втім зміст і особливості спільних стратегій країн ОЕСР, зокрема Інноваційної стратегії ОЕСР, Стратегії «зеленого зростання» та сталого розвитку ОЕСР, розкрито недостатнім чином. Окремої уваги потребує вивчення досвіду країн ОЕСР щодо формування і впровадження

стратегій розвитку з метою використання при розробці інтеграційної політики і стратегії інноваційної конкурентоспроможності України в контексті сучасних глобалізаційних тенденцій.

Метою роботи є обґрунтування доцільності розробки і впровадження спільних стратегій інноваційної конкурентоспроможності країн з метою забезпечення економічного зростання на засадах сталого розвитку в умовах глобальної інтеграції.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах глобальної інтеграції, формування глобального ринку метою конкуренції є досягнення найкращого результату на основі переваг міжнародного співробітництва та ефективного використання інноваційного потенціалу, а стратегії конкурентоспроможності мають забезпечити максимальне використання як сильних, так і слабких сторін конкурентів (або партнерів) для досягнення стратегічних цілей. Таким чином, у стратегіях конкурентоспроможності посилилась роль інтегративної компоненти.

Суперечлива взаємодія конструктивних і деструктивних аспектів конкуренції в глобальній економічній системі (ГЕС), посилення тенденції до координації дій та узгодження стратегій учасників світового господарства є однією з ключових ознак глобалізаційно-інноваційної моделі сталого розвитку. Наявність обґрунтованої стратегії та здатність до її ефективного реалізації становить основу конкурентоспроможності. Дослідники Р. Аткинсон та С. Езелл засвідчують, що глобальна конкуренція на основі інноваційного економічного зростання, яка надзвичайно посилилась протягом останніх десятиліть, примусила якнайменше тридцять країн висунути на порядок денний стратегії інноваційної конкурентоспроможності [8, с. 3].

Системна глобалізація економічних зв'язків посилила пряму залежність економічного благополуччя учасників світового господарства від стабільності та динамічного розвитку економічних партнерів (купівельної спроможності, ємності ринку та ін.), що докорінним чином трансформувало розуміння змісту конкурентної взаємодії, змінило підходи до стратегій конкурентоспроможності, в першу чергу стосовно країн, активно залучених в глобалізаційні процеси. Синергетичний ефект, який виникає в умовах глобальної інтеграції, обумовлює здатність кожного з учасників інтеграційних угруповань, стратегічних альянсів, глобальних ланцюжків створення

вартості привласнювати більшу частку світового (глобального) доходу порівняно з індивідуальними учасниками ГЕС.

Отримання вигоди від інтеграційних взаємодій зростає при наявності загальних пріоритетів, які створюють стійку основу для узгодження цілей, напрямків руху та координації зусиль стосовно інноваційного розвитку. Загострення глобальної конкуренції обумовлює орієнтацію системи пріоритетів на підвищення конкурентоспроможності учасників інтеграційних об'єднань та окремих національних економік, з подальшим інституціональним оформленням системи пріоритетів у вигляді стратегії. Таким чином, в умовах глобальної інтеграції при наявності спільних пріоритетів конкурентоспроможність окремих учасників ГЕС перетворюється на конкурентоспроможність підсистеми вищого рівня – стратегічного альянсу, інтеграційного угруповання, міжурядового союзу. В свою чергу, участь в конкурентоспроможному угрупованні або в ефективній мережі дозволяє підвищити свою конкурентоспроможність тим країнам, які відстають від загального рівня. В рамках нової глобалізаційно-інноваційної моделі спільні пріоритети економічних суб'єктів обумовлені імперативами сталого розвитку, а формування конкурентоспроможності в глобальній економічній системі відбувається під впливом синергетичного ефекту.

Узагальнення світового досвіду стратегічного планування на макрорівні показало, що на етапі системної глобалізації сформувалась глобальна «мережа стратегій» інноваційної конкурентоспроможності, стратегій сталого розвитку та функціональних стратегій, зі зв'язками різної сили між учасниками, різним ступенем інституціоналізації та відповідно – різною здатністю економік країн до сприйняття стратегій. Основу зв'язків усередині мережі становить система спільних пріоритетів її учасників. Загальну структуру і фрагменти глобальної «мережі стратегій» інноваційної конкурентоспроможності суб'єктів макро- і мегарівня в глобальній економічній системі показано на рис. 1.

Окремі ділянки мають вигляд моноцентричної ієрархічної мережі з сильними зв'язками (Стратегія Європа-2020 та стратегії країн ЄС). Поліцентричний характер мережі та слабкі зв'язки виявлені стосовно окремих функціональних стратегій (Стратегія міжурядової комісії ТРАСЄКА на період до 2015 р.; План дій з науково-технічного співробітництва країн ОЧЕС та ін.).

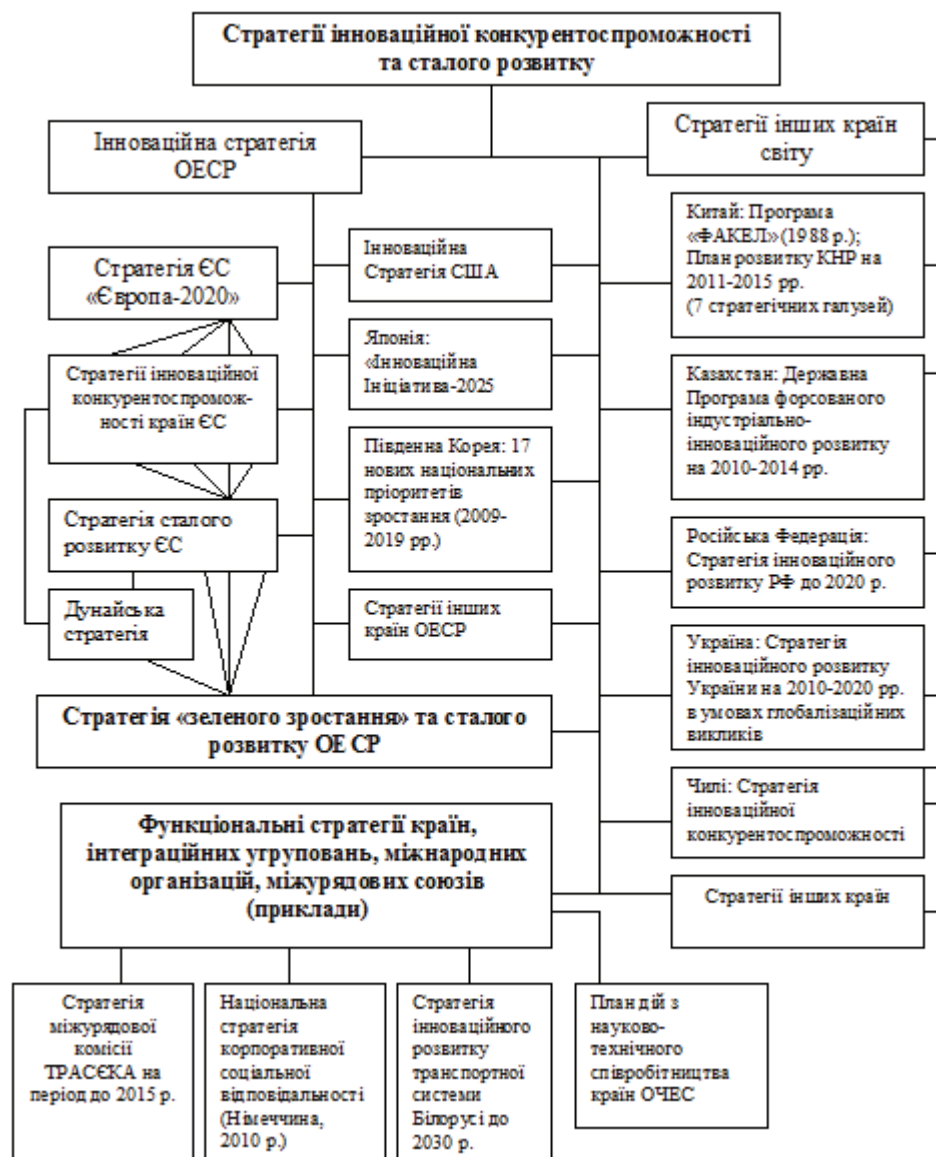

Рис. 1. Глобальна «мережа стратегій» інноваційної конкурентоспроможності та сталого розвитку країн

Аналіз змісту стратегій розвинутих країн у контексті впливу глобалізаційно-інноваційних факторів на основні економічні показники підтвердив значно вищу ефективність таких стратегій порівняно з країнами, що розвиваються, у т.ч. з Україною [9, с. 254-256], та дозволив краще зрозуміти механізми стратегічного управління розвитком.

Інноваційна стратегія ОЕСР (2010 р.) є першою спробою інституційного оформлення задекларованих спільних підходів до визначення загальних цілей розвитку і способів їх досягнення урядами 34 країн з ринковими економіками та переважно високим рівнем доходу, які складають основні центри сили та конкурують між собою в світовій економічній системі. Принципова можливість прийняття єдиної

стратегії для членів «тріади» свідчить про усвідомлення вигоди від координації дій на етапі системної глобалізації.

Інноваційна стратегія ОЕСР виходить за межі функціональної стратегії, закликаної регулювати розвиток інноваційної сфери, або НІС, та може розглядатись як комплексна система стратегічних орієнтирів щодо забезпечення інноваційної конкурентоспроможності. П'ять пріоритетних напрямків Інноваційної стратегії ОЕСР складають стратегічне підґрунтя інноваційної конкурентоспроможності в сучасному розумінні:

- широке залучення людини як центральної ланки суспільства до всіх видів і сфер інноваційної активності;
- забезпечення вільного розвитку інноваційної діяльності фірм;
- створення та прикладне застосування знань;
- впровадження інновацій для відповіді на глобальні та соціальні виклики;
- удосконалення інноваційної політики та управління інноваційною діяльністю [10].

Інноваційна стратегія ОЕСР виходить з того, що постійне впровадження заходів з підвищення інноваційної конкурентоспроможності всіма учасниками є запорукою спільного довгострокового благополуччя. Система стратегічних пріоритетів містить принципи та підходи, рекомендовані для впровадження урядам країн ОЕСР за умови адаптації до особливостей національних інноваційних систем. Принципи інноваційної політики у відповідності до пріоритетів Інноваційної стратегії ОЕСР наведені в табл. 1.

Головною метою Інноваційної стратегії ОЕСР проголошене створення на інноваційній основі нових робочих місць, забезпечення економічного зростання без руйнування навколишнього середовища («зеленого зростання») за допомогою моделі відкритих інновацій та інструментів співробітництва.

Усвідомлення обмеженості наявних інструментів впливу на екологічну складову та необхідності впровадження стратегічних заходів на глобальному рівні обумовило прийняття в 2011 р. Стратегії «зеленого зростання» та сталого розвитку ОЕСР на основі узагальнення досвіду низки країн – Республіки Корея, Данії, Великобританії, Австралії, Японії та ін. Так, уряд Республіки Корея в 2009-2013 рр., згідно положень Національної стратегії «зеленого зростання», спрямував 2% ВВП на відповідні програми та проекти.

Таблиця 1. Принципи інноваційної політики згідно пріоритетів
Інноваційної стратегії ОЕСР [10]

№	Пріоритети	Принципи інноваційної політики
1	Залучення людини як центральної ланки суспільства до інноваційної активності	<ul style="list-style-type: none"> – Система освіти і підготовки кадрів має озброїти людей вмінням отримувати і застосовувати навички, необхідні для інноваційної діяльності, систематично оновлювати знання і навички, для адаптації до ринкових умов, які постійно змінюються. Створення нових робочих місць через інновації. – Заохочувати споживачів до активної участі в інноваційному процесі. – Розвивати підприємницьку культуру на засадах креативності.
2.	Забезпечення вільного розвитку інноваційної діяльності фірм	<ul style="list-style-type: none"> – Гарантувати створення рамкових умов для підтримки конкуренції, сприйняття інновацій та посилення ринкових позицій. – Мобілізувати приватне фінансування інноваційної діяльності шляхом підтримки ефективних фінансових ринків, полегшити доступ новостворених фірм до джерел фінансування, зокрема на ранніх стадіях інноваційної діяльності. Заохочувати розповсюдження кращого практичного досвіду в звітах про нематеріальні інвестиції, запроваджувати ринково-орієнтовані підходи до підтримки інноваційної діяльності. – Сприяти створенню відкритих ринків, конкурентоспроможного динамічного бізнес-сектора, інноваційній ініціативі. Підтримувати інноваційну діяльність малих та середніх підприємств, зокрема новостворених.
3	Створення та прикладне застосування знань	<ul style="list-style-type: none"> – Забезпечувати достатнє фінансування публічної системи НДДКР, забезпечувати узгодженість різних джерел фінансування. – Гарантувати наявність сучасної інноваційної інфраструктури та відповідні регуляторні умови для розробки і конвергенції технологій, участі в конкуренції на ринку. – Полегшувати ефективне розповсюдження знань, сприяти створенню мереж і ринкових умов для створення і дифузії знань, ефективної системи захисту інтелектуальної власності. – Поширювати інновації в публічному секторі, на всіх рівнях для надання якісних послуг державного управління, підвищувати його ефективність.
4	Впровадження інновацій, здатних відповісти на глобальні та соціальні виклики	<p>Вдосконалювати міжнародне наукове та технологічне співробітництво і трансфер технологій, в т.ч. міжнародні механізми фінансування інноваційної діяльності.</p> <p>Створювати умови для інновацій, здатних відповісти на глобальні виклики в розвинутих країнах і таких, що розвиваються. Сприяти створенню низьковитратних технологій.</p> <p>Стимулювати інновації як інструмент розвитку країн з низьким рівнем доходу, включаючи доступ до нових технологій. Сприяти розвитку підприємництва, поширенню інноваційної активності, зокрема в сільському господарстві.</p>
5	Удосконалення інноваційної політики та управління інноваційною діяльністю.	Розглядати інноваційну політику як центральний елемент державної політики, забезпечувати підтримку на вищому рівні. Забезпечувати координацію інноваційної діяльності на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Прийнята Данією в 2009 р. Угода про «зелене зростання» спрямована на створення сучасного конкурентоспроможного сільськогосподарського сектора та харчової промисловості з урахуванням вимог щодо збереження довкілля. Відповідні програми, прийняті Великобританією, Австралією, Японією, закріпили тенденцію, яка виникла на початку століття. Кількість запатентованих винаходів у сфері відновлювальної енергетики протягом 1999-2008 рр. зростає на 24%, частка електричних та гібридних

автомобілів – на 20%, кількість патентів на винаходи, пов'язані з енергоефективністю – на 11%. Реалізація країнами власних стратегій та стратегії «зеленого зростання» ОЕСР свідчить про високий рівень усвідомлення проблеми сталого розвитку.

Ідея розробки спільних стратегій країн ОЕСР реалізована завдяки узагальненню досвіду стратегічного планування на наднаціональному (Європейський Союз) та національному (США, країни Європи, Японія, Республіка Корея, Австралія та ін.) рівнях. В свою чергу, Стратегія ОЕСР надає цільові орієнтири урядам розвинутих країн для розробки власних стратегій.

Прикладом може слугувати оновлена в 2011 р. Інноваційна стратегія США, спрямована на прискорення інноваційного розвитку, який через створення робочих місць забезпечує благополуччя нації і, таким чином, становить основу конкурентоспроможності країни [11]. Досліджено зв'язки між показниками сталого розвитку, які характеризують результати функціонування економіки – продуктивністю праці, визначеною через ВВП на одного зайнятого, Індексом людського розвитку та Індексом навколишнього середовища, і 18 репрезентативними характеристиками інноваційного потенціалу (табл. 2).

Отримані коефіцієнти кореляції свідчать про сильний вплив інноваційного потенціалу на результативні показники сталого розвитку економіки та про ефективність інноваційної стратегії США. Подібні розрахунки проведені автором для ЄС [9, с. 254]. Результати дослідження показали здатність розвинутих країн створювати інноваційні переваги за рахунок конкурентної інтегративної взаємодії.

Результати досліджень свідчать про те, що формування спільних пріоритетів учасників системи та розробка заходів з адаптації до системної кризи і забезпечення сталого розвитку здійснюються ефективніше за умови більшої однорідності системи за економічними, інституціональними, технологічними, соціокультурними характеристиками [9, с. 245]. Утім, як відомо, слабкі зв'язки забезпечують дифузію інновацій між окремими ділянками мережі з сильними зв'язками [12, с. 188–189]. Звідси можна вважати, що розробка і прийняття стратегій та планів сумісних дій у межах слабо структурованих об'єднань країн в глобальній економічній системі має, з точки зору дифузії інновацій та формування інноваційної конкурентоспроможності, не менше значення, ніж стратегічне планування у високо зв'язаних структурах.

Таблиця 2. Кореляційний зв'язок між результативними показниками економіки та характеристиками інноваційного потенціалу США

№	Показники – характеристики інноваційного потенціалу*	Результативні показники сталого розвитку**		
		ВВП на одного зайнятого	Індекс людського розвитку	Індекс навколишнього середовища
		Коефіцієнт кореляції R		
1	Зобов'язання, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (виплати), дол. США	0,983091	0,978648	0,962865
2	Зобов'язання, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (надходження), дол. США	0,955831	0,936991	0,960629
3	Витрати на НДДКР, % ВВП	0,523869	0,606463	0,478706
4	Наукові і технічні статті	0,598022	0,925471	0,925743
5	Заявки на патенти резидентів	0,987681	0,946168	0,958169
6	Заявки на торговельні марки резидентів	0,839543	0,603823	0,474304
7	Кількість користувачів Інтернет (на 100 осіб)	0,989914	0,952746	0,934524
8	ВНОК, поточні дол. США	0,926995	0,610401	0,447082
9	Державні витрати на освіту, % ВВП	0,682686	0,559590	-0,481332
10	Частка працівників з вищою освітою, % від загальної кількості	0,894137	0,958172	0,817987
11	Імпорт ІКТ товарів (частка в товарному імпорті), %	-0,704618	-0,112814	-0,701756
12	Експорт ІКТ товарів (частка в товарному експорті), %	-0,952215	-0,935154	-0,978221
13	Імпорт комп'ютерних, комунікаційних та ін. послуг (частка в імпорті комерційних послуг), %	0,942530	0,843066	0,842704
14	Експорт комп'ютерних, комунікаційних та ін. послуг (частка в експорті комерційних послуг), %	0,892838	0,438795	0,287477
15	Експорт ІКТ послуг (частка в експорті послуг), %	0,796569	0,807312	0,927547
16	Високотехнологічний експорт (частка в експорті продукції обробної промисловості), %	-0,679208	-0,793815	-0,917571
17	ППШ, чистий відплив, % ВВП	0,687309	0,313914	0,568330
18	ППШ, чисті надходження, % ВВП	0,449502	0,032055	-0,017327

*За даними: World Development Indicators 2013. World Bank, 2013 [12].

**ВВП на одного зайнятого за ПКС, міжнародні дол. США у постійних цінах 2005 р.: 1991–2011 рр. [12]; Індекс людського розвитку: 2005–2012 рр. [13]; Індекс навколишнього середовища: 2000–2010 рр. [14].

Україна знаходиться глибокій економічній кризі, обумовленій геополітичними обставинами, та потребує переходу до прискореного інноваційного розвитку. Сприятливі такому переходу може розробка та практична реалізація стратегічних заходів щодо скорочення або ліквідації відставань і створення конкурентних переваг спільно з подібними за рівнем інноваційного потенціалу країнами, визначеними з

урахуванням складу геоінноваційних кластерів – особливих просторово-функціональних об'єднань країн у структурі глобальної економічної системи [14, с. 30].

За результатами досліджень автора, Україна належить до геоінноваційного кластера, до якого увійшли 9 із 12 країн Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). Серед цих країн – Албанія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Румунія, Російська Федерація, Сербія, Туреччина. Ще дві країни ОЧЕС – Азербайджан та Болгарія належать до інших геоінноваційних кластерів [14, с. 31-32]. Тому до стратегічних напрямів посилення глобалізаційно-інтеграційних конкурентних переваг України слід віднести поглиблення економічної взаємодії з подібними за рівнями інноваційного потенціалу країнами ОЧЕС.

Аналіз результатів діяльності Організації Чорноморського економічного співробітництва і основних показників соціально-економічного та інноваційного розвитку країн-учасниць показав, що створений протягом більше ніж двадцяти років значний потенціал регіональної інтеграційної взаємодії використовується не повною мірою для забезпечення інноваційної конкурентоспроможності в нових умовах функціонування глобальної економічної системи. Це висуває до порядку денного необхідність розробки Стратегії інноваційної конкурентоспроможності та сталого розвитку країн ОЧЕС та уможлиблює її успішну реалізацію за умов ретельного взаємного узгодження з національними стратегіями розвитку країн-учасниць. Приєднання України до спільної Стратегії інноваційної конкурентоспроможності ОЧЕС забезпечить посилення інноваційного потенціалу за рахунок синергетичного ефекту інтеграційної взаємодії та створить нові джерела економічного зростання.

Висновки. Узагальнення світового досвіду стратегічного планування на макrorівні показало, що на етапі системної глобалізації сформувалась глобальна «мережа стратегій» інноваційної конкурентоспроможності, сталого розвитку та функціональних стратегій країн та інтеграційних об'єднань, зі зв'язками різної сили між учасниками.

В умовах глобальної інтеграції розвинуті країни розробляють та впроваджують спільні стратегії, спрямовані на поєднання зусиль у напрямку сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності та протидії глобальним ризикам. Прикладами можуть слугувати Інноваційна стратегія ОЕСР, Стратегія «зеленого зростання» та сталого

розвитку ОЕСР, Стратегія Європа-2020, які надають цільові орієнтири урядам розвинутих країн для розробки власних стратегій. Виявлений сильний зв'язок між показниками інноваційного потенціалу та результативними показниками сталого розвитку економіки свідчить про ефективність Інноваційної стратегії США.

Поряд з тим обґрунтовано, що розробка і прийняття стратегій та планів сумісних дій у межах слабо структурованих об'єднань країн в глобальній економічній системі має, з точки зору формування інноваційної конкурентоспроможності, не менше значення, ніж стратегічне планування у високо зв'язаних структурах.

Це доводить необхідність розробки Стратегії інноваційної конкурентоспроможності та сталого розвитку країн ОЧЕС, які мають подібний рівень інноваційного потенціалу і належать до спільного геоінноваційного кластера. Приєднання України до Стратегії інноваційної конкурентоспроможності та сталого розвитку ОЧЕС забезпечить посилення інноваційного потенціалу за рахунок синергетичного ефекту інтеграційної взаємодії та створить нові джерела економічного зростання. Розробка основних положень та механізмів імплементації такої стратегії має стати предметом подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адаманова З. О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации: монография / З. О. Адаманова. – Симферополь: Крымучпедгиз, 2005. – 504 с.
2. Варналій З. С. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення: монографія / З. С. Варналій, О. П. Гармашова. – К.: Знання України, 2013. – 387 с.
3. Економічний розвиток: взаємозв'язок мікро-, макро- та мега рівнів / [Задоя А.О., Глуха Г.Я., Кузьмінов С.В. та ін.]: под ред. А.О. Задоя. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 160 с.
4. Мешко Н.П. Реалізація інноваційної моделі розвитку: досвід США/ Н.П. Мешко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008.– №22.– С. 22-26.
5. Кузык Б.Н. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва / Б.Н. Кузык, Ю.В. Яковец. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2004. – 632 с.
6. Булатова О.В. Розвиток європейської інтеграційної моделі в контексті формування інноваційної конкурентоспроможності країн / О.В. Булатова // Економічний простір: збірник наукових праць. – №84. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2014. – С.5-14.

7. Булатова О.В. Інноваційна складова північноамериканської моделі регіональної інтеграції як умова забезпечення міжнародної конкурентоспроможності / О.В. Булатова // Економічний простір: збірник наукових праць. – №85. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2014. – С.5-15.
8. Atkinson R. One from Column A, B, and C: Finding a New Bipartisan Consensus on U.S. Competitiveness and Innovation Policy / R. Atkinson, S. Ezell, S. Andes // The Information Technology & Innovation Foundation. – 2011. – March. – P. 1–13.
9. Тараненко І. В. Інноваційна конкурентоспроможність країн у сучасних умовах глобалізації / І. В. Тараненко // за наук. ред. Ю. В. Макогона. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля. – 2013. – 424 с.
10. Innovation to strengthen growth and address global and social challenges. Ministerial Report on the OECD Innovation Strategy: [Електронний ресурс] / OECD Innovation Strategy. OECD, 2010. – Режим доступу: www.oecd.org/innovation/strategy.
11. A Strategy for American Innovation: Driving Towards Sustainable Growth and Quality Jobs: [Електронний ресурс] / Офіційний сайт адміністрації президента США. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nec/StrategyforAmericanInnovation>
12. World Development Indicators 2013: [Електронний ресурс]. / World Bank, 2013. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.
13. Human Development Reports: [Електронний ресурс] / UNDP. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/statistics/>.
14. Environmental Performance Index: [Електронний ресурс] / Yale University – Режим доступу: <http://epi.yale.edu/>.
15. Тараненко І. В. Геоінноваційні кластери країн у глобальній економічній системі / І. В. Тараненко // Економічний простір: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2013. – № 76. – С. 28–39.
16. Басов Н. В. Инновация как фактор социальной самоорганизации: процессуально-пространственное моделирование / Н. В. Басов // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2008. – №4. – С. 185–203.